

فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۸، شماره پیاپی ۳۲، زمستان ۱۳۹۷

شاپای چاپی: ۶۷۳۵-۲۲۵۱ - شاپای الکترونیکی: ۷۰۵۱-۲۴۲۳

<http://jzpm.miau.ac.ir>

ارزیابی تحقق‌پذیری آزادی آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی و قانون اساسی کشور ایران (مطالعه موردی: کلانشهر شیراز)

حسین رحمت الهی: دانشیار دانشکده علوم انسانی، پردیس فارابی دانشگاه تهران، تهران، ایران
مهدی شیخ موحد: دانشجوی دکتری حقوق عمومی پردیس فارابی دانشگاه تهران، تهران، ایران

پذیرش: ۱۳۹۷/۶/۱۲

صص ۱۵۲-۱۴۱

دریافت: ۱۳۹۷/۳/۲۰

چکیده

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و منشور حقوق شهروندی دو رکن اساسی توسعه همه‌جانبه و پایدار جوامع شهری و روستایی کشورمان هستند که با دربرگرفتن ماده‌ها و تبصره‌های متعدد، در راستای اعتلای دنیوی و اخروی همه اقشار کشورمان تدوین یافته‌اند. یکی از موارد مورد تأکید در قانون اساسی و منشور حقوق شهروندی، آزادی آموزش و پژوهش است که بر آن تأکید ویژه‌ای شده است. در راستای توسعه آموزش و پژوهش همه‌جانبه و پایدار کشور، ارزیابی تحقق‌پذیری این شاخص توسعه ضروری و مهم به نظر می‌رسد. از این رو پژوهش توصیفی - تحلیلی حاضر، با هدف ارزیابی تحقق‌پذیری آزادی آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در کلانشهر شیراز، انجام گرفته است. ابزار اصلی گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز علاوه بر مطالعات اسناد مربوطه، پرسشنامه محقق‌ساخته است که با تکیه بر مفاد قانون اساسی و منشور حقوق شهروندی تدوین شده است و روایی و پایایی آن با رعایت اصول علمی روش تحقیق تأیید شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد میزان آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی با میانگین ۳/۳۱، بالاتر از حد متوسط قرار دارد. نتایج در ارتباط با رضایت شهروندان از وضعیت متغیرهای آزادی آموزش و پژوهش نشان داد میانگین ۳۷ متغیر مورد بررسی بالاتر از حد متوسط می‌باشد و میانگین نهایی محاسبه شده برای تحقق‌پذیری آزادی آموزش و پژوهش مورد تأکید در منشور حقوق شهروندی و قانون اساسی جمهوری اسلامی از دیدگاه شهروندان با میزان ۳/۶۹ در سطح ۹۹ درصد اطمینان، بالاتر از حد متوسط ارزیابی شده است. در ادامه متناسب با نتایج به دست آمده، برای ارتقاء وضعیت متغیرهای آزادی آموزش و پژوهش مورد تأکید در منشور حقوق شهروندی و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، با توجه به نقش نظارتی قوای سه‌گانه راهکارهایی ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، منشور حقوق شهروندی، آزادی آموزش و پژوهش، شیراز.

مقدمه:

قانون اساسی در جمهوری اسلامی ایران مانند اغلب کشورهای به‌عنوان مهمترین منبع قانونی محسوب می‌شود. این منبع، اصلی‌ترین منبع تمام رشته‌های حقوقی بوده و از یک حاکمیت و برتری برخوردار است که هیچ قانونی نمی‌تواند در مخالفت با آن تصریحی داشته باشد و قابل نقض توسط قوانین دیگر از جمله قوانین عادی نیست. این قانون دارای ۱۷۷ اصل است و بیش از همه قوانین دیگر به ترسیم حقوق شهروندی پرداخته است، بطوری که از این تعداد بیش از ۱۴۱ اصل راجع به حقوق شهروندی است که تضمین‌کننده حقوق و آزادی‌های فردی و عمومی و حرمت‌های افراد انسانی می‌باشد (Bigham Kahriz, 2018: 19). یکی از مهم‌ترین بندهایی که در منشور حقوق شهروندی کشورمان بر آن تأکید ویژه‌ای شده است، آزادی آموزش و پژوهش است که در قالب هشت ماده بر آن تأکید شده است (Civil Bill of Rights, 2015: 3). در قانون اساسی کشورمان نیز بر امر آموزش و توسعه آن تأکید شده است. در اصل سی‌ام قانون اساسی دولت موظف است وسایل آموزش و پرورش رایگان را برای همه ملت تا پایان دوره متوسطه فراهم سازد و وسایل و تحصیلات عالی را تا سرحد خودکفایی کشور به طور رایگان گسترش دهد (Parliament Research Center^a, 2018) و در ماده ۱۰ فصل چهارم وظایف وزارت آموزش و پرورش به وضوح به این امر اشاره شده است که تأمین آموزش و پرورش رایگان برای همه ملت تا پایان دوره متوسطه، از وظایف اساسی وزارت آموزش و پرورش است (Parliament Research Center^b, 2018). با توجه به مطالب فوق می‌توان چنین عنوان کرد که آموزش و پژوهش اساس توسعه هر کشور است و بهبود وضعیت شاخص‌های آموزشی، زمینه‌ساز دستیابی به توسعه پایدار انسانی است. برخورداری از سطح آموزش بالاتر، زمینه دستیابی به شغل بهتر، شرایط زندگی بهتر و در مجموع اجتماعی توانمند با قدرت تفکر و اندیشه بالاتری را فراهم می‌نماید (Veisi Naab et al, 2016: 13).

توزیع عادلانه و برابری فرصت‌های آموزشی در بعد کلان، نوعی نگاه انسان‌گرایانه و عدالت‌خواهانه را با خود به همراه دارد که غالباً به عنوان یک شاخص جامعه توسعه‌یافته در نظر گرفته می‌شود. جامعه‌ای که در آن مردم در کنار رفاه و آزادی، عدالت و برابری را هم تجربه خواهند کرد. در بعد خرد، برابری فرصت‌های آموزشی، ابزار و سازوکاری است که موجب شکوفا شدن اندیشه‌های خلاق شده و امکان پرورش قابلیت را برای همه به طور مساوی فراهم می‌سازد (Jamini et al, 2015: 170). بر اساس منشور حقوق شهروندی در کشورمان یکی از موازینی که مورد تأکید مدونین این سند حقوقی قرار گرفته است اجرای اصل نظارت همگانی است. اجرای هرچه بهتر و جامع‌تر این اصل اساسی و انسانی می‌تواند در ایجاد تثبیت و همبستگی متقابل ملی و اجتماعی و اجرای هرچه بهتر موازین حقوق شهروندی موثر باشد (Zare, 2016: 12). بنابراین با توجه به مطالب فوق بررسی تحقق‌پذیری شاخص‌ها و مولفه‌های آموزش و پژوهش به عنوان یکی از ارکان اصلی حقوق شهروندی، می‌تواند ضمن تبیین وضع موجود دسترسی شهروندان به حق مسلم خود، راهگشای تصمیمات برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه شهری در جهت نیل به توسعه پایدار شهری باشد.

کلانشهر شیراز با ۱۵۸۷۴۴۱ نفر جمعیت در قالب ۴۸۲۵۹۲ خانوار، پرجمعیت‌ترین شهر استان فارس است و به عنوان یکی از کلانشهرهای نیمه جنوبی کشور مرکزیت استان فارس، نقش کلیدی را در پیوند فضایی میان سایر سکونتگاه‌های شهری و روستایی کشور ایفا می‌نماید. بررسی وضعیت تحقق‌پذیری حقوق شهروندی و به‌ویژه حقوق شهروندی مربوط به بخش آموزش و پژوهش می‌تواند ضمن برآورده ساختن نیازهای آموزشی و پژوهشی متقاضیان این عرصه، به شکوفایی روزافزون این شهر بیانجامد. از این رو مسأله اساسی که پژوهشگران در تحقیق حاضر به دنبال بررسی آن هستند این است که وضعیت آگاهی شهروندان کلانشهر شیراز نسبت به منشور حقوق شهروندی به چه صورتی است و میزان تحقق‌پذیری آزادی آموزش و پژوهش که یکی از موارد مورد تأکید در منشور حقوق شهروندی و قانون اساسی کشور است از دیدگاه شهروندان کلانشهر شیراز به چه صورتی است و چه راهکارهایی را برای ارتقای آن می‌توان ارائه نمود؟

پیشینه نظری پژوهش:

حقوق شهروندی یکی از مبانی فکر دموکراسی و مفاهیم اساسی زندگی دموکراتیک به شمار می‌رود. به طوری که شکل-گیری و نهادینه شدن یک جامعه دموکراتیک و پایدار، مستلزم توجه جدی به حقوق شهروندی است. بررسی پیشینه تاریخی این موضوع نشان می‌دهد که حقوق شهروندان مورد توجه بسیاری از محققین در حوزه‌های حقوق، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی و ... می‌باشد. حقوق شهروندی از مباحث مهم هر نظام حقوقی است به طوری که حقوق بشر که ناشی از کرامت ذاتی و عام الشمول است نیز مستلزم رعایت حقوق شهروندی است. در واقع حقوق شهروندی مبین حقوقی است که هر فرد در قالب تابعیت یک کشور از آن برخوردار است و امروزه به عنوان یکی از ملزومات توسعه‌یافتگی جوامع محسوب می‌شود (Azimi, 2014: 3-5). در قانون اساسی جمهوری اسلامی پس از تشریح اصول کلی در فصل اول و بیان زبان، خط، تاریخ و پرچم رسمی کشور، در فصل سوم به حقوق ملت پرداخته است. مهمترین حقوق شهروندی که البته بیان جزئیات آن با قوانین عادی است در این فصل مورد توجه قرار گرفته است (Ahmadi tabatabaee, 2009: 14).

به صورت کلی منشور حقوق شهروندی با هدف استیفا و ارتقای حقوق شهروندی و به منظور تدوین «برنامه و خط‌مشی دولت»، موضوع اصل ۱۳۴ قانون اساسی، تنظیم شده و شامل مجموعه‌ای از حقوق شهروندی است که یا در منابع نظام حقوقی ایران شناسایی شده‌اند و یا دولت برای شناسایی، ایجاد، تحقق و اجرای آن‌ها از طریق اصلاح و توسعه نظام حقوقی و تدوین و پیگیری تصویب لوایح قانونی یا هرگونه تدبیر یا اقدام قانونی لازم تلاش جدی و فراگیر خود را معمول خواهد داشت. برای دستیابی به این هدف همکاری سایر قوا و نهادها و مشارکت مردم، تشکل‌ها، اتحادیه‌های صنفی، سازمان‌های مردم‌نهاد و بخش خصوصی ضروری است. موارد مختلف این منشور باید در هماهنگی و سازگاری با یکدیگر و در چارچوب نظام حقوقی موجود تفسیر و اجرا شود و نباید موجب کاهش حقوق شهروندان ایرانی و حقوق اتباع سایر کشورها که در قوانین و یا تعهدات بین-المللی کشور شناسایی شده است، گردد (Civil Bill of Rights, 2015: 1). مهم‌ترین حقوق شهروندی که قانون اساسی جمهوری اسلامی بر آن مهر تأیید نهاده است به شرح ذیل می‌باشد:

الف) حق حیات، سلامت و کیفیت زندگی؛ ب) حق کرامت و برابری انسانی؛ پ) حق آزادی و امنیت شهروندی؛ ت) حق مشارکت در تعیین سرنوشت؛ ث) حق اداره شایسته و حسن تدبیر؛ ج) حق آزادی اندیشه و بیان؛ چ) حق دسترسی به اطلاعات؛ ح) حق دسترسی به فضای مجازی؛ خ) حق حریم خصوصی؛ د) حق تشکل، تجمع و راهپیمایی؛ ذ) حق تابعیت، اقامت و آزادی رفت و آمد؛ ر) حق تشکیل و برخورداری از خانواده؛ ز) حق برخورداری از دادخواهی عادلانه؛ ژ) حق اقتصاد شفاف و رقابتی؛ س) حق مسکن؛ ش) حق مالکیت؛ ص) حق اشتغال و کار شایسته؛ ض) حق رفاه و تأمین اجتماعی؛ ط) حق دسترسی و مشارکت فرهنگی؛ ظ) حق آموزش و پژوهش؛ ع) حق محیط‌زیست سالم و توسعه پایدار؛ غ) حق صلح، امنیت و اقتدار ملی؛ (Civil Bill of Rights, 2015: 1-14).

علی‌رغم اهمیت هر یک از موارد مختلف منشور حقوق شهروندی در کشورمان و لزوم توجه به تحقق‌پذیری هر یک از آن‌ها، شواهد نشان می‌دهد یکی از مهمترین موارد آن، حق آموزش و پژوهش و به نوعی آزادی آموزش و پژوهش است. در زمان‌های گذشته در بسیاری از کشورها، حق آموزش و تعلم در انحصار طبقات خاص و ممتاز بود. از مصادیق آزادی آموزش و پرورش که در حقوق فردی شهروندی در کشورهای مغرب زمین مورد توجه واقع شده است، آزادی تأسیس مدرسه، آزادی انتخاب مؤسسه آموزشی و حتی آزادی محتوای مطالب آموزش و پرورش است. قانون اساسی جمهوری اسلامی در بند سوم از اصل سوم، آموزش و پرورش و تربیت بدنی رایگان برای تمام شهروندان در تمام سطوح را مقرر نموده است. همچنین تسهیل و تعمیم آموزش عالی در سرفه اقدامات دولت قرار داده شده است. همچنین در اصل سی‌ام قانون اساسی دولت مکلف شده است وسایل آموزش و پرورش رایگان برای همه ملت را تا پایان دوره متوسطه فراهم آورد (Ahmadi tabatabaee, 2009: 14). در متون توسعه بخش آموزش و شاخص‌های آن، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مولفه‌های بعد اجتماعی توسعه پایدار، با ایفای نقش اساسی و سرنوشت‌ساز خود، در روند توسعه همه‌جانبه نقش بسیار کلیدی و محوری داشته و شرط لازم برای رسیدن به توسعه جوامع می‌باشند (Amanpour et al, 2011: 44). توزیع عادلانه و برابری فرصت‌های آموزشی در بعد کلان، نوعی نگاه انسان-گرایانه و عدالت‌خواهانه را با خود به همراه دارد که غالباً به عنوان یک شاخص جامعه توسعه‌یافته در نظر گرفته می‌شود.

جامعه‌ای که در آن مردم در کنار رفاه و آزادی، عدالت و برابری را هم تجربه خواهند کرد. در بعد خرد، برابری فرصت‌های آموزشی، ابزار و سازوکاری است که موجب شکوفا شدن اندیشه‌های خلاق شده و امکان پرورش قابلیت را برای همه به طور مساوی فراهم می‌سازد (Sorkh, 2007: 105). با این وجود در جهان امروز، نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی پدیده‌ای فراگیر و در حال گسترش است (Lees, 2010: 1; UNDP, 2010). نتایج مطالعات گوناگون حاکی از توزیع نامتناسب امکانات و خدمات از جمله در بخش آموزش بوده که این امر توسعه ناهماهنگ بین استان‌ها و داخل استان‌ها را به وجود آورده و همواره به‌عنوان یکی از نگرانی‌های سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی - اقتصادی مطرح بوده است. چراکه شکاف و نابرابری به صورت کمبود و فقر در امنیت، اطلاعات، مدرسه مناسب، آموزش، فرصت‌های شغلی، غذا و ... نمایان می‌شود (Hall & Ulrich, 2000: 14).

حق آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی جمهوری اسلامی ایران:

با توجه به اهمیت بحث آموزش و پژوهش در جهت نیل به توسعه پایدار انسانی، در منشور حقوق شهروندی کشورمان به وضوح به آزادی آموزش و پژوهش در قالب یک بند جداگانه و چند ماده تأکید شده است که شرح آن در ذیل آمده است:

ماده ۱۰۴ - شهروندان از حق آموزش برخوردارند. آموزش ابتدایی اجباری و رایگان است. دولت زمینه دسترسی به آموزش رایگان تا پایان دوره متوسطه را فراهم می‌سازد و وسایل تحصیلات عالی را تا سرحد نیاز و ضرورت کشور به‌طور رایگان گسترش می‌دهد. دولت آموزش پایه را برای افراد فاقد آموزش ابتدایی فراهم می‌آورد.

ماده ۱۰۵ - همه استادان و دانشجویان حق بهره‌مندی از مزایای آموزشی و پژوهشی از جمله ارتقا را دارند. اعطای تسهیلات و حمایت‌های علمی از جمله فرصت مطالعاتی، بورسیه و غیره صرفاً باید بر اساس توانمندی‌های علمی، شایستگی، فارغ از گرایش‌های جناحی و حزبی و مانند اینها باشد.

ماده ۱۰۶ - جوامع علمی، حوزوی و دانشگاهی از آزادی و استقلال علمی برخوردارند، استادان، طلاب و دانشجویان در اظهارنظر آزادند و آنها را نمی‌توان به‌صرف داشتن یا ابراز عقیده در محیط‌های علمی مورد تعرض و مآخذه قرار داد یا از تدریس و تحصیل محروم کرد. اساتید و دانشجویان حق دارند نسبت به تأسیس تشکلهای صنفی، سیاسی، اجتماعی، علمی و غیره و فعالیت در آنها اقدام کنند.

ماده ۱۰۷ - دانشگاه باید مکانی امن برای استادان و دانشجویان باشد. مسئولان دانشگاه باید برای تضمین امنیت دانشجویان اهتمام جدی ورزند. رسیدگی به تخلفات انضباطی دانشجویان باید با رعایت حق دادخواهی، اصول دادرسی منصفانه و دسترسی به مراجع صالح مستقل و بی‌طرف و با رعایت حق دفاع و تجدیدنظرخواهی، در حداقل زمان و بدون تأخیر، مطابق با مقررات انجام شود.

ماده ۱۰۸ - حق دانش‌آموزان است که از آموزش و پرورشی برخوردار باشند که منجر به شکوفایی شخصیت، استعدادها و توانایی‌های ذهنی و جسمی و احترام به والدین و حقوق دیگران، هویت فرهنگی، ارزش‌های دینی و ملی شود و آنها را برای داشتن زندگی اخلاقی و مسئولانه توأم با تفاهم، مسالمت، مدارا و مروت، انصاف، نظم و انضباط، برابری و دوستی بین مردم و احترام به محیط‌زیست و میراث فرهنگی آماده کند.

ماده ۱۰۹ - حق دانش‌آموزان است که شخصیت و کرامت آنان مورد احترام قرار گیرد. نظرات کودکان در مسائل مربوط به زندگی‌شان باید شنیده شود و مورد توجه قرار گیرد.

ماده ۱۱۰ - هیچکس حق ندارد موجب شکل‌گیری تنفرهای قومی، مذهبی و سیاسی در ذهن کودکان شود یا خشونت نسبت به یک نژاد یا مذهب خاص را از طریق آموزش یا تربیت یا رسانه‌های جمعی در ذهن کودکان ایجاد کند.

ماده ۱۱۱ - توانخواهان باید به تناسب توانایی از فرصت و امکان تحصیل و کسب مهارت برخوردار باشند و معلولیت نباید موجب محرومیت از حق تحصیل دانش و مهارت‌های شغلی شود (Civil Bill of Rights, 2015: 12-13).

نتایج پژوهش‌های متعددی در کشورمان از جمله (Rahmati and Hassani, 2011) در خصوص رتبه‌بندی استان‌های کشور به لحاظ برخورداری از شاخص‌های آموزشی، Nazmfar and Alibakhshi (2014) با هدف سنجش نابرابری فضایی شهرستان‌های استان خوزستان در برخورداری از شاخص آموزشی، Jamini et al (2015) در خصوص بررسی سطح توسعه‌یافتگی شهرستان‌های

استان اصفهان به لحاظ شاخص‌های آموزشی، *Veisi Naab et al* (۲۰۱۶) با هدف بررسی وضعیت توسعه‌یافتگی استان‌های منطقه زاگرس به لحاظ برخورداری از شاخص‌های آموزشی، *Darban Astaneh* (۲۰۱۶) در خصوص تحلیل الگوی نابرابری فضای آموزشی شهرستان‌های کشور، *Rahimi et al* (۲۰۱۶) با هدف سنجش میزان توسعه‌یافتگی استان‌های کشور از نظر شاخص‌های آموزشی، *Mohammadi Deh Cheshmeh and Akrami* (۲۰۱۶) در خصوص وضعیت توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان بوشهر و *Sasanpour and Hatami* (۲۰۱۶) در خصوص وضعیت رقابت‌پذیری استان‌های کشور به لحاظ شاخص‌های آموزشی، نشان داده‌اند که در دو سطح کشوری و استانی میان مناطق مورد مطالعه به لحاظ برخورداری از شاخص‌های آموزشی، عدالت اجتماعی و فضایی وجود ندارد و نابرابری منطقه‌ای بر آن‌ها حاکم است.

همچنین نتایج پژوهش‌های خارجی از جمله *Agrawal* (۲۰۱۴) در ارتباط با نابرابری آموزش در نواحی روستایی و شهری کشور هند، *Yu et al* (۲۰۱۵) با هدف بررسی نابرابری دسترسی به خدمات آموزشی در کشور چین، *Tesema and Braeken* (۲۰۱۸) در خصوص نابرابری منطقه‌ای در دسترسی به خدمات تحصیلی در دانشگاه در کشور اتیوپی، *Baum et al* (۲۰۱۸) در خصوص نابرابری فرصت‌های آموزشی در لاگوس نیجریه و *Moreno-Monroy et al* (۲۰۱۸) در خصوص نابرابری آموزش در برزیل، نشان می‌دهد در میان این کشورها نیز به لحاظ دسترسی به خدمات آموزشی و پژوهشی شکاف و نابرابری قابل توجهی وجود دارد. مروری بر مطالعات انجام گرفته نشان‌دهنده توزیع ناعادلانه خدمات و امکانات آموزشی و پژوهشی در سطوح مختلف فضاهای جغرافیایی یک کشور و یا یک منطقه است و می‌تواند اثرات سوء متعددی را که قبلاً به آن‌ها اشاره شد به دنبال داشته باشد و تاکنون در کشورمان در ارتباط با موضوع مورد مطالعه، تحقیق منسجمی انجام نگرفته است. بنابراین مطالعه حاضر می‌تواند به عنوان مبنایی برای مطالعات آینده در خصوص سایر موارد حقوق شهروندی مبدل گردد. از این رو محققان در پژوهش حاضر با رویکردی نوآورانه ضمن بررسی سطح آگاهی شهروندان کلانشهر شیراز نسبت به منشور حقوق شهروندی و بررسی وضعیت تحقق‌پذیری آزادی آموزش و پژوهش به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان منشور حقوق شهروندی، شاخص‌های عملیاتی را برای سنجش آزادی آموزش و پژوهش در حقوق شهروندی را برای پژوهش‌های آتی در این زمینه ارائه خواهند داد.

روش تحقیق:

پژوهش حاضر متناسب با اهداف در نظر گرفته شده و فرآیند اجنما آن و همچنین گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده، از نوع تحقیقات توصیفی تحلیلی می‌باشد. در این پژوهش پس از بررسی مبانی و متون مربوط به حقوق شهروندی در قانون اساسی کشور و منشور حقوق شهروندی و همچنین مقالات مربوط به موضوع مورد بررسی، متناسب با هدف اصلی پژوهش، متغیرهای متعددی، که مستخرج از ماده‌های هشت‌گانه منشور حقوق شهروندی است، استخراج گردید و در قالب یک پرسشنامه تنظیم گردید. پرسشنامه مذکور در سه بخش اصلی طراحی شده است. بخش اول آن به ویژگی‌های شخص پاسخگویان پرسشنامه مربوط می‌شود متغیرهایی مانند سن، جنس، تحصیلات و ... را شامل می‌شود. بخش دوم پرسشنامه به متغیرهای مربوط به بخش آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی اختصاص یافته است (جدول ۱) و بخش سوم آن به راهکارهای پاسخگویان جهت ارتقای سطح آموزش و پژوهش در کلانشهر شیراز اختصاص یافته است.

جدول ۱- متغیرهای مورد بررسی جهت ارزیابی وضعیت آزادی آموزش و پژوهش در کلانشهر شیراز

آزادی اظهار نظر دانشجویان	برخورداری از حق آموزش برای شهروندان
آزادی اقدام اساتید نسبت به تأسیس تشکل‌های صنفی، سیاسی، اجتماعی و...	رایگان بودن آموزش در مقطع ابتدایی
آزادی اقدام دانشجویان نسبت به تأسیس تشکل‌های صنفی، سیاسی، اجتماعی و...	رایگان بودن آموزش در مقطع راهنمایی
آزادی اقدام طلاب نسبت به تأسیس تشکل‌های صنفی، سیاسی، اجتماعی و...	رایگان بودن آموزش در مقطع متوسطه
امنیت دانشگاه برای اساتید	فراهم بودن وسایل تحصیلات در دوره ابتدایی
امنیت دانشگاه برای دانشجویان	فراهم بودن وسایل تحصیلات در دوره راهنمایی
عدالانه بودن رسیدگی به تخلفات انضباطی دانشجویان	فراهم بودن وسایل تحصیلات در دوره متوسطه
برخورداری دانش آموزان از آموزش با کیفیت در راستای تقویت شکوفایی شخصیت، استعدادها و توانایی‌های ذهنی و جسمی	فراهم شدن آموزش پایه برای افراد فاقد آموزش ابتدایی
برخورداری دانش آموزان از آموزش با کیفیت در راستای تقویت احترام به والدین و حقوق دیگران	حق بهره‌مندی اساتید دانشگاهی از مزایای آموزشی
برخورداری دانش آموزان از آموزش با کیفیت در راستای تقویت هویت فرهنگی، ارزش‌های دینی و ملی	حق بهره‌مندی اساتید دانشگاهی از مزایای پژوهشی
حفظ شخصیت و کرامت دانش آموزان در حین تحصیل	اعطای تسهیلات و حمایت‌های علمی از اساتید دانشگاهی
توجه به نظرات و خواسته‌های دانش آموزان در حین تحصیل	اعطای تسهیلات و حمایت‌های علمی از دانشجویان
امتناع از شکل‌گیری تنفرهای قومی، مذهبی و سیاسی در ذهن کودکان	اعطای تسهیلات و حمایت‌های علمی از اساتید دانشگاهی بر اساس شایستگی
امتناع از شکل‌گیری خشونت نسبت به یک نژاد یا مذهب خاص از طریق آموزش یا تربیت یا رسانه‌های جمعی در ذهن کودکان	اعطای تسهیلات و حمایت‌های علمی از دانشجویان بر اساس شایستگی
فراهم شدن فرصت و امکان تحصیل برای توانخواهان	برخورداری جامعه علمی از آزادی و استقلال علمی
فراهم شدن فرصت و امکان کسب مهارت برای توانخواهان	برخورداری جامعه دانشگاهی از آزادی و استقلال علمی
عدم توجه به معلولیت افراد در حق تحصیل دانش	برخورداری جامعه حوزوی از آزادی و استقلال علمی
عدم توجه به معلولیت افراد در حق مهارت‌های شغلی	آزادی اظهار نظر اساتید دانشگاهی
	آزادی اظهار نظر طلاب

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

در ارتباط با اعتبار پرسشنامه مذکور ذکر این نکته لازم است که برای بررسی روایی پرسشنامه مذکور به کارشناسان و اساتید دانشگاهی در کلانشهر شیراز مراجعه شده و پس از اخذ نظرات آن‌ها و انجام اصلاحات لازم به تأیید نهایی آن‌ها رسیده است. همچنین برای بررسی پایایی پرسشنامه از پیش‌آزمون و با تکمیل ۳۰ پرسشنامه در شهر نورآباد ممسنی استفاده شده و نهایتاً ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای پرسشنامه با میزان ۰/۷۲۴، نشان دهنده پایا بودن ابزار مورد استفاده بود. با توجه به محدودیت‌های زمانی و مالی انجام سرشماری، محققان با استاد به کتاب‌های روش تحقیق برای حداقل نمونه آماری برای پژوهش‌های میدانی، ۱۰۰ نفر از شهروندان کلانشهر شیراز را به عنوان نمونه آماری در نظر گرفته‌اند که به صورت کاملاً تصادفی از سازمان‌های و مراکز مختلف علمی و حتی در سطح شهر انتخاب شده‌اند. لازم به ذکر است نمونه مورد مطالعه افرادی بوده‌اند که حداقل دارای مدرک دیپلم بوده و توان پاسخگویی به سوالات را داشته باشند و نفرات مذکور به نوعی انتخاب شده‌اند که بتوانند تا حد زیادی نماینده اقصای مختلف کلانشهر شیراز که به نوعی با مبحث آموزش و پژوهش مرتبط هستند باشند و به نوعی مبحث مطالعه آزادی آموزش و پژوهش برای آن‌ها دارای اهمیت باشند. از این رو جهت تکمیل پرسشنامه‌ها به اساتید، طلاب، دانشجویان، محققان و پژوهشگران و افراد متخصص در زمینه آموزش و پژوهش در بخش‌های مختلف شهر (مراکز و سازمان‌ها و ادارات مختلف و دانشگاه‌های سطح شهر) مراجعه شده است. در نهایت پس از گردآوری داده‌های مورد نیاز

از طریق پرسشنامه، برای تجزیه و تحلیل آن‌ها از جداول توزیع فراوانی و آزمون تی تک‌نمونه‌ای در نرم افزار آماری SPSS استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش:

- **ویژگی فردی پاسخگویان:** بررسی ویژگی‌های شخصی پاسخگویان نشان می‌دهد میانگین سنی آن‌ها ۳۲ سال بوده و سن جوان‌ترین و مسن‌ترین پاسخگو به ترتیب ۱۹ سال و ۵۹ سال بوده است. در ارتباط با وضعیت تحصیلی پاسخگویان، یافته‌های پژوهش نشان داد ۲۴ درصد اعضای هیأت علمی، ۳۲ درصد دانشجویان مقاطع مختلف تحصیلی (کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا)، ۱۳ درصد طلبه، ۲۱ درصد پژوهشگر و محقق و ۱۰ درصد کارشناسان حوزه آموزش و پرورش بوده‌اند. در ارتباط با جنسیت پاسخگویان نتایج نشان داد ۶۲ درصد پاسخگویان مرد و ۳۸ درصد زنان بوده‌اند.

- **بررسی وضعیت آگاهی شهروندان کلانشهر شیراز از منشور حقوق شهروندی:** قبل از پرداختن به ارزیابی تحقق-پذیری آزادی آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی و قانون اساسی جمهوری اسلامی در کلانشهر شیراز، وضعیت کلی آگاهی شهروندان از منشور حقوق شهروندی با استفاده از جدول توزیع فراوانی و آزمون مقایسه میانگین (آزمون t تک نمونه‌ای) بررسی شده است. نتایج جدول توزیع فراوانی نشان می‌دهد (جدول ۲) میزان آگاهی ۱۷ درصد شهروندان از منشور حقوق شهروندی در سطوح بسیار کم و کم، ۴۰ درصد در سطح متوسط و ۴۳ درصد در سطح زیاد و بسیار زیاد می‌باشد که نشان می‌دهد درصد کمی از شهروندان آگاهی پایینی نسبت به منشور حقوق شهروندی دارند. در ادامه برای ارائه یک نظر کلی در ارتباط با وضعیت آگاهی شهروندان از منشور حقوق شهروندی از آزمون تی تک نمونه‌ای با در نظر گرفتن عدد ۳ به عنوان عدد مبنا استفاده شده است.

جدول ۲- بررسی وضعیت کلی آگاهی شهروندان کلانشهر شیراز از منشور حقوق شهروندی

-	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
خیلی کم	۲	۲	۲
کم	۱۵	۱۵	۱۷
متوسط	۴۰	۴۰	۵۷
زیاد	۳۶	۳۶	۹۳
بسیار زیاد	۷	۷	۱۰۰
مجموع	۱۰۰	۱۰۰	-

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

نتایج آزمون t نشان می‌دهد میزان آگاهی شهروندان کلانشهر شیراز از منشور حقوق شهروندی با میانگین ۳/۳۱، به صورت معناداری بیشتر از عدد ۳ می‌باشد مثبت بودن حد پایین و بالا و آماره t و انحراف از میانگین موید این مطلب است. در مجموع با توجه به نتایج حاصل شده می‌توان چنین عنوان کرد که آگاهی شهروندان کلانشهر شیراز از منشور حقوق شهروندی در سطح بالاتر از متوسط قرار دارد و در حد قابل قبولی است.

جدول ۳- نتایج حاصل از آزمون t تک‌نمونه‌ای برای بررسی وضعیت کلی آگاهی شهروندان کلانشهر شیراز از منشور حقوق شهروندی

Test Value = 3						آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی	
اختلاف با فاصله ۹۵ درصد		انحراف از میانگین	میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی		t
حد بالا	حد پایین						
۰/۴۹	۰/۱۳	۰/۳۱	۳/۳۱	۰/۰۰۱	۹۹	۳/۵۰۶	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

- بررسی وضعیت تحقق‌پذیری متغیرهای آزادی آموزش و پژوهش از دیدگاه شهروندان:

پس از بررسی وضعیت آگاهی شهروندان کلانشهر شیراز از منشور حقوق شهروندی، دیدگاه آن‌ها در مورد تحقق‌پذیری آزادی آموزش و پژوهش بررسی شده است. به عبارتی دیگر در این بخش نظرات شهروندان نسبت به وضعیت هر یک از

شاخص‌ها و متغیرهای آزادی آموزش و پژوهش در کلانشهر شیراز بررسی شده است. برای دستیابی به این مهم، از آزمون t تک نمونه‌ای برای ۳۷ متغیر بخش آزادی آموزش و پژوهش استفاده شده است (جدول ۴). نتایج نشان می‌دهد بادر نظر گرفتن عدد ۳ به عنوان عدد مبنا، میانگین همه متغیرهای مورد بررسی بالاتر از عدد ۳ می‌باشد. در واقع همه متغیرهای مورد بررسی از نظر پاسخگویان در وضعیت بالاتر از متوسطی قرار دارند. با این وجود بررسی میانگین متغیرهای مورد بررسی نشان می‌دهد متغیرهای برخورداری از حق آموزش برای شهروندان، رایگان بودن آموزش در مقطع ابتدایی و راهنمایی در وضعیت نسبی بهتری قرار دارد و دارای میانگین بیشتری هستند و در مقابل آن متغیرهای آموزش و پژوهش مربوط به معلولان و توانخواهان دارای میانگین ضعیف‌تری نسبت به دیگر متغیرهای مورد بررسی می‌باشد. در مجموع می‌توان چنین عنوان کرد که وضعیت ۳۷ متغیر آزادی آموزش و پژوهش در کلانشهر شیراز بالاتر از متوسط می‌باشد و با برنامه‌ریزی منسجم می‌توان سطح رضایت شهروندان از این شاخص مهم حقوق شهروندی را ارتقا داد و به توسعه و پیشرفت هرچه بیشتر آموزش و پژوهش در گروه‌های مختلف اجتماعی کلانشهر شیراز شتاب بیشتری بخشید.

جدول ۴- بررسی وضعیت متغیرهای ۳۷ گانه آزادی آموزش و پژوهش در کلانشهر شیراز

Test Value = 3							متغیرهای آزادی آموزش و پژوهش
اختلاف با فاصله ۹۵ درصد		انحراف از میانگین	میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	
حد بالا	حد پایین						
۱/۴۷	۱/۰۹	۱/۲۸	۴/۲۸	۰/۰۰۰	۹۹	۱۳/۴۱۳	برخورداری از حق آموزش برای شهروندان
۱/۴۲	۱/۰۲	۱/۲۲	۴/۲۲	۰/۰۰۰	۹۹	۱۲/۱۹	رایگان بودن آموزش در مقطع ابتدایی
۱/۲۱	۰/۸۷	۱/۰۴	۴/۰۴	۰/۰۰۰	۹۹	۱۲/۳۸۲	رایگان بودن آموزش در مقطع راهنمایی
۱/۱	۰/۷۴	۰/۹۲	۳/۹۲	۰/۰۰۰	۹۹	۱۰/۲۷۶	رایگان بودن آموزش در مقطع متوسطه
۰/۷۱	۰/۳۷	۰/۵۴	۳/۵۴	۰/۰۰۰	۹۹	۶/۳۸۴	فراهم بودن وسایل تحصیلات در دوره ابتدایی
۰/۹۵	۰/۵۹	۰/۷۷	۳/۷۷	۰/۰۰۰	۹۹	۸/۵۸۱	فراهم بودن وسایل تحصیلات در دوره راهنمایی
۰/۸۶	۰/۳۶	۰/۶۱	۳/۶۱	۰/۰۰۰	۹۹	۴/۹۲۶	فراهم بودن وسایل تحصیلات در دوره متوسطه
۰/۶۹	۰/۳۳	۰/۵۱	۳/۵۱	۰/۰۰۰	۹۹	۵/۶۳۹	فراهم شدن آموزش پایه برای افراد فاقد آموزش ابتدایی
۰/۹۴	۰/۵۸	۰/۷۶	۳/۷۶	۰/۰۰۰	۹۹	۸/۳۳۹	حق بهره‌مندی اساتید دانشگاهی از مزایای آموزشی
۰/۸۳	۰/۵۱	۰/۶۷	۳/۶۷	۰/۰۰۰	۹۹	۸/۴۵۹	حق بهره‌مندی اساتید دانشگاهی از مزایای پژوهشی
۰/۷۷	۰/۳۷	۰/۵۷	۳/۵۷	۰/۰۰۰	۹۹	۵/۷۱۴	اعطای تسهیلات و حمایت‌های علمی از اساتید دانشگاهی
۰/۵۱	۰/۰۹	۰/۳	۳/۳	۰/۰۰۶	۹۹	۲/۸۰۸	اعطای تسهیلات و حمایت‌های علمی از دانشجویان
۱/۲۲	۰/۸۶	۱/۰۴	۴/۰۴	۰/۰۰۰	۹۹	۱۱/۳۰۱	اعطای تسهیلات و حمایت‌های علمی از اساتید دانشگاهی بر اساس شایستگی
۰/۸۷	۰/۴۷	۰/۶۷	۳/۶۷	۰/۰۰۰	۹۹	۶/۸	اعطای تسهیلات و حمایت‌های علمی از دانشجویان بر اساس شایستگی
۰/۵۵	۰/۲۹	۰/۴۲	۳/۴۲	۰/۰۰۰	۹۹	۶/۵۷۸	برخورداری جامعه علمی از آزادی و استقلال علمی
۰/۴۴	۰/۱۸	۰/۳۱	۳/۳۱	۰/۰۰۰	۹۹	۴/۵۷۸	برخورداری جامعه دانشگاهی از آزادی و استقلال علمی
۱/۱۷	۰/۷۳	۰/۹۵	۳/۹۵	۰/۰۰۰	۹۹	۸/۶۷۴	برخورداری جامعه حوزوی از آزادی و استقلال علمی
۱/۱۲	۰/۷۶	۰/۹۴	۳/۹۴	۰/۰۰۰	۹۹	۱۰/۲۲۷	آزادی اظهار نظر اساتید دانشگاهی
۱/۲۲	۰/۷۸	۱	۴	۰/۰۰۰	۹۹	۸/۹۳۵	آزادی اظهار نظر طلاب
۰/۵	۰/۰۸	۰/۲۹	۳/۲۹	۰/۰۰۶	۹۹	۲/۷۹۵	آزادی اظهار نظر دانشجویان
۰/۸۸	۰/۴۴	۰/۶۶	۳/۶۶	۰/۰۰۰	۹۹	۵/۸۸۷	آزادی اقدام اساتید نسبت به تأسیس تشکل‌های صنفی، سیاسی، اجتماعی و...
۰/۸۳	۰/۳۹	۰/۶۱	۳/۶۱	۰/۰۰۰	۹۹	۵/۵۴۵	آزادی اقدام دانشجویان نسبت به تأسیس تشکل‌های صنفی، سیاسی و...
۰/۹۷	۰/۶۹	۰/۸۳	۳/۸۳	۰/۰۰۰	۹۹	۱۱/۶۶۶	آزادی اقدام طلاب نسبت به تأسیس تشکل‌های صنفی، سیاسی، اجتماعی و...
۱/۱۷	۰/۷۷	۰/۹۷	۳/۹۷	۰/۰۰۰	۹۹	۹/۴۲۳	امنیت دانشگاه برای اساتید
۰/۹	۰/۴۲	۰/۶۶	۳/۶۶	۰/۰۰۰	۹۹	۵/۴۲۷	امنیت دانشگاه برای دانشجویان
۰/۹۱	۰/۵۹	۰/۷۵	۳/۷۵	۰/۰۰۰	۹۹	۹/۱۳۴	عادلان بودن رسیدگی به تخلفات انضباطی دانشجویان
۱/۰۹	۰/۷۱	۰/۹	۳/۹	۰/۰۰۰	۹۹	۹/۶۰۱	برخورداری دانش آموزان از آموزش با کیفیت در راستای تقویت شکوفایی شخصیت، استعدادها و توانایی‌های ذهنی و جسمی

۰/۷۴	۰/۴۴	۰/۵۹	۳/۵۹	۰/۰۰۰	۹۹	۷/۸۳۱	برخوردارى دانش آموزان از آموزش با کیفیت در راستای تقویت احترام به والدین و حقوق دیگران
۰/۹۴	۰/۵۲	۰/۷۳	۳/۷۳	۰/۰۰۰	۹۹	۶/۹۹۹	برخوردارى دانش آموزان از آموزش با کیفیت در راستای تقویت هویت فرهنگی، ارزش‌های دینی و ملی
۰/۸۲	۰/۴۸	۰/۶۵	۳/۶۵	۰/۰۰۰	۹۹	۷/۶۸۹	حفظ شخصیت و کرامت دانش آموزان در حین تحصیل
۰/۸۴	۰/۴۸	۰/۶۶	۳/۶۶	۰/۰۰۰	۹۹	۷/۱۴۶	توجه به نظرات و خواسته‌های دانش آموزان در حین تحصیل
۱/۱۴	۰/۷۴	۰/۹۴	۳/۹۴	۰/۰۰۰	۹۹	۹/۳۷	امتناع از شکل‌گیری تنفرهای قومی، مذهبی و سیاسی در ذهن کودکان
۰/۸۵	۰/۴۵	۰/۶۵	۳/۶۵	۰/۰۰۰	۹۹	۶/۳۸	امتناع از شکل‌گیری خشونت نسبت به یک نژاد یا مذهب خاص از طریق آموزش یا تربیت یا رسانه‌های جمعی در ذهن کودکان
۰/۵۷	۰/۱۳	۰/۳۵	۳/۳۵	۰/۰۰۲	۹۹	۳/۲۲۳	فراهم شدن فرصت و امکان تحصیل برای توانخواهان
۰/۴۷	۰/۱۱	۰/۲۹	۳/۲۹	۰/۰۰۲	۹۹	۳/۱۳۷	فراهم شدن فرصت و امکان کسب مهارت برای توانخواهان
۰/۴۳	۰/۰۳	۰/۲۳	۳/۲۳	۰/۰۲۴	۹۹	۲/۲۹۲	عدم توجه به معلولیت افراد در حق تحصیل دانش
۰/۴۴	۰/۰۸	۰/۲۶	۳/۲۶	۰/۰۰۵	۹۹	۲/۹۰۶	عدم توجه به معلولیت افراد در حق مهارت‌های شغلی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

– بررسی وضعیت تحقق‌پذیری کلی آزادی آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی از دیدگاه شهروندان

پس از بررسی وضعیت متغیرهای آزادی آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی از دیدگاه شهروندان کلانشهر شیراز، در ادامه وضعیت کلی آزادی آموزش و پژوهش از دیدگاه شهروندان بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد (جدول ۵) از نظر ۹ درصد از شهروندان آزادی آموزش و پژوهش در سطح بسیار ضعیف و ۲۶ درصد در سطح متوسط و ۶۵ درصد در سطح زیاد و بسیار زیاد قرار دارد. در واقع سطح رضایت بیش از ۹۰ درصد شهروندان از وضعیت کلی آزادی آموزش و پژوهش در کلانشهر شیراز، در سطح متوسط و بالاتر از آن قرار دارد که گویا وضعیت نسبی مناسب حقوق شهروندی در زمینه آزادی آموزش و پژوهش در محدوده مطالعاتی می‌باشد که به نوعی ناشی از فراهم شدن نسبی سطح انتظارات شهروندان از خدمات و امکانات در زمینه آموزش و پژوهش در محدوده مطالعاتی است. با این وجود با توجه به اهمیت مبحث آموزش و پژوهش در توسعه و پیشرفت همه جانبه کشور و از جمله کلانشهر شیراز، باید اقدامات بیشتری در زمینه ارتقاء متغیرهای آموزش و پژوهش صورت گیرد.

جدول ۵- بررسی وضعیت کلی تحقق‌پذیری آزادی آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی از دیدگاه شهروندان

–	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
خیلی کم	۶	۶	۶
کم	۳	۳	۹
متوسط	۲۶	۲۶	۳۵
زیاد	۴۴	۴۴	۷۹
بسیار زیاد	۲۱	۲۱	۱۰۰
مجموع	۱۰۰	۱۰۰	–

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

در ادامه برای ارائه یک ارزیابی کلی از تحقق‌پذیری آزادی آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی از دیدگاه شهروندان کلانشهر شیراز از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج نشان می‌دهد (جدول ۶) میانگین کلی تحقق‌پذیری آزادی آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی از دیدگاه شهروندان محدوده مطالعاتی، $3/69$ بوده و به صورت معناداری بالاتر از عدد مبنا می‌باشد. مثبت شدن آماره‌های t ، انحراف از میانگین، حد بالا و پایین موید این مطالب است. در مجموع با توجه به نتایج حاصل شده می‌توان چنین عنوان کرد که از دیدگاه شهروندان تحقق‌پذیری آزادی آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی در کلانشهر شیراز، در سطح قابل قبولی بوده و بالاتر از حد متوسط قرار دارد.

جدول ۶- بررسی وضعیت کلی تحقق پذیری آزادی آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی از دیدگاه شهروندان با استفاده از آزمون t تک نمونه‌ای

Test Value = 3						تحقق پذیری آزادی آموزش و پژوهش
اختلاف با فاصله ۹۵ درصد		انحراف از میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	
حد بالا	حد پایین	۰/۶۹	۰/۰۰۰	۹۹	۱۴/۹۳۵	
۰/۷۸۲	۰/۵۹۸	۰/۶۹	۳/۶۹	۰/۰۰۰	۹۹	۱۴/۹۳۵

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

- شناسایی راهکارهای ارتقای آزادی آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی از دیدگاه شهروندان:

با توجه به اهمیت مبحث آموزش و پژوهش در پیشرفت و آبادانی کشور علی‌رغم اینکه وضعیت تحقق‌پذیری آزادی آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی از دیدگاه شهروندان در سطح قابل قبولی قرار داشت، محققان در پژوهش حاضر راهکارهای ارتقای آن را از دیدگاه شهروندان مورد بررسی قرار داده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد مهم‌ترین راهکارهای پیشنهاد شده از سوی شهروندان عبارت‌اند از:

- ✓ افزایش کمی و کیفی امکانات و خدمات در سطوح مختلف آموزشی
- ✓ در نظر گرفتن بودجه بیشتر برای پژوهش‌های اصیل و دارای نوآوری و پژوهشگران نخبه
- ✓ به روز شدن محتوای دروس آموزشی در سطوح مختلف (مدرسه تا دانشگاه) متناسب با شرایط امروزی
- ✓ فراهم شدن زمینه برخورداری هرچه بیشتر قشرهای مختلف جامعه دانشگاهی از آزادی و استقلال علمی
- ✓ آزادی هرچه بیشتر قشرهای مختلف علمی نسبت به تأسیس تشکلهای صنفی، سیاسی، اجتماعی و ...
- ✓ تجهیز فضاهای آموزشی برای رفع نیازهای افراد معلول و توانخواه
- ✓ برابری هرچه بیشتر همه اقشار جامعه در دسترسی به خدمات و امکانات آموزشی
- ✓ برخورد مناسب با افراد خاطی در سطوح مختلف آموزشی و پژوهشی
- ✓ گرایش تحصیلات سطوح مختلف به‌ویژه سطوح دانشگاهی به سمت کاربردی شدن
- ✓ برقراری ارتباط بیشتر و آسان‌تر دانشجویان و دانش‌آموزان با محققان رشته مورد نظر در کشورهای پیشرو.

نتیجه‌گیری:

در راستای اعتلای توسعه پایدار شهری، امروزه اهمیت حقوق شهروندی تا جایی اهمیت پیدا کرده است که قوانین مختلف کشورها به آن تأکید ویژه‌ای دارند. در میان بندهای مختلف حقوق شهروندی، آزادی آموزش و پژوهش یکی از مباحثی است که بر آن تأکید ویژه‌ای شده است. چراکه ترقی و آبادانی هر جامعه و کشوری، در سایه توسعه و پیشرفت آموزش و پژوهش، که به نوعی عامل اصلی ایجاد کننده تکنولوژی نوین است، محقق می‌گردد. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی تحقق‌پذیری آزادی آموزش و پژوهش در منشور حقوق شهروندی و قانون اساسی و به صورت مورد در کلانشهر شیراز انجام گرفته است. نتایج پژوهش نشان داد شهروندان دارای سطح آگاهی قابل قبولی از حقوق شهروندی هستند و نسبت به حقوق خود و سایر شهروندان دانش قابل قبولی را دارند. نتایج پژوهش در خصوص ارزیابی شهروندان از متغیرهای آزادی آموزش و پژوهش نشان داد همه متغیرهای مورد بررسی آزادی آموزش و پژوهش که در منشور حقوق شهروندی بر آن تأکید شده است، در سطح بالاتر از متوسط قرار دارد و در این میان برخورداری از حق آموزش برای شهروندان، رایگان بودن آموزش در مقطع ابتدایی و راهنمایی دارای بیشترین سطح تحقق‌پذیری و متغیرهایی مانند فراهم شدن فرصت و امکان تحصیل و کسب مهارت برای توانخواهان و عدم توجه به معلولیت افراد در حق تحصیل دانش و مهارت‌های شغلی، دارای کمترین میزان تحقق‌پذیری بوده‌اند.

با وجود وضعیت نسبی قابل قبول آزادی آموزش و پژوهش مورد نظر در حقوق شهروندی در کلانشهر شیراز، راهکارهای متعددی در راستای توسعه و اعتلای این بخش استراتژیک توسعه پایدار شهری از سوی شهروندان ارائه شده است. دقت در ماهیت راهکارهای ارائه شده توسط شهروندان نشان می‌دهد تأکید آن‌ها بر افزایش سطح امکانات و خدمات پژوهشی و آموزشی در مقاطع مختلف تحصیلی و پژوهشی، افزایش آزادی تأسیس تشکل‌های صنفی، سیاسی، اجتماعی توسط فعالان این عرصه، افزایش آزادی بیان و استقلال علمی پژوهشگران و دانشجویان، افزایش حمایت مالی و معنوی از فعالان عرصه آموزش و پژوهش، تجدید نظر در محتوای دروس آموزشی در مقاطع مختلف تحصیلی که با مقتضیات زمان سازگاری بیشتری داشته باشد، توجه بیشتر به نیازها و خواسته‌های افراد معلول و توانخواه در مراحل مختلف تحصیل و مهارت آموزی، کاربردی کردن آموزش و پژوهش، برقراری عدالت در دسترسی به فرصت‌های تحصیلی و پژوهشی، بوده است. در واقع با عملیاتی ساختن راهکارهای پیشنهادی شهروندان زمینه و بستر اعلاى هرچه بیشتر حقوق شهروندی و به‌ویژه حقوق شهروندی مربوط به آزادی آموزش و پژوهش فراهم می‌آید و می‌توان با قطعیت بیشتری به پیشرفت و آبادانی هرچه بیشتر کشورمان امیدوار بود.

References:

1. Agrawal, Tushar (2014), *Educational inequality in rural and urban India*, *International Journal of Educational Development*, Volume 34, pp: 11-19.
2. Ahmadi tabatabaee, S.M.R. (2009): *Civil Rights based on Islamic Republic of Iran Constitution*, *Periodocal of Islamic Revolution Rahyaft*, 3(8), pp: 3-18. [in Persian]
3. Amanpour, S. Esmaeeli, A. and Jowkar, S. (2011): *Determining the degree of development in Khouzestan Province Counties based on educational factors employing the digital taxonomy*, *Amayesh Mohit*, 17, pp: 41-61. [in Persian]
4. Azimi, M. (2014): *Corresponding Investigation of Civil Rights in Mashroote Constitution and IRI Constitution*, *Master of Arts Thesis in General Law*. Supervisor Dr. Kiamars Jahangir, *School of Law, University of Tehran*. [in Persian]
5. Baum, Donald R., Abdul-Hamid, Husein & H, Wesley, ugo T (2018), *Inequality of educational opportunity: the relationship between access, affordability, and quality of private schools in Lagos, Nigeria*, *Oxford Review of Education*, 44(4): 459-475.
6. Bighammat Kahriz, Y. (2018): *Civil Rights in IRI Constitution and international documents*, *Journal of Law and Criminal Law*, 8, pp: 13-26. [in Persian]
7. *Civil Bill of Rights* (2016), available at: <http://citizensrights.ir/>. [in Persian].
8. Darban Astaneh, A. Tahmasebi S. and Rezaee P. (2016): *Analyzing the non-equal pattern in Iranian Cities*, *Journal of Educational Planning Studies*, 5 (9), pp: 31-50. [in Persian]
9. Hall, P. & P. Ulrich (2000), *Urban Future 21: A Global Agenda for Twenty-first Century Cities*, *The Federal Ministry of Transport, Building and Housing of the Republic of Germany*.
10. Jamini, D. Sajjadi, M. Shahbazi, Z. and Amraee, Iman (2015): *Investigating the rate of development in counties of Isfahan Province in educational factors employing the Topsis Techniques, Cluster Analysis and GIS*, *Research Journal on educational technology*, 9 (3), pp: 169-179. [in Persian]
11. Lees, N (2010), *Inequality as an Obstacle to World Political Community and Global Social Justice*, *Oxford University*, *Paper to be Presented at the SGIR 7th Annual Conference on International Relations, Sweden*.
12. Mohammadi Deh Cheshmeh, M. and Akrami, N. (2016): *Corresponding Measurement of Development Factors in Bushehr Province*, *Bi-periodical of Educational Planning Studies*, 5 (10), pp: 137-155. [in Persian]
13. Moreno-Monroy, Ana I., Lovelace, Robin And R.Ramos, Frederico (2018), *Public transport and school location impacts on educational inequalities: Insights from São Paulo*, *Journal of Transport Geography*, Volume 67, pp: 110-118.
14. Nazmfar, H. Alibakhshi, A. (2014), *Measuring the Contextual Non-equal Issues in Holding the Educational Factors Using the Topsis Method (Case Study of Khouzestan)*. *Bi-periodical of Educational Planning Studies*, 3 (6): 115-134. [in Persian]

15. Parliament Research Center^a(2018), *Islamic Republic of Iran Constitution*, available at: http://rc.majlis.ir/fa/law/print_version/91482. [in Persian]
16. Parliament Research Center^b (2018), *The Law for Goals and Responsibilities for the Ministry of Education*, available at: <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/91482>. [in Persian]
17. Rahimi, M. Kakadezfouli, A. and Kakadezfouli, A. (2016): *Measuring the Rate of Development of Iranian Provinces in Educational Factors by Employing Multi-Factor Decision Making Techniques*, *Bi-Periodical of Educational Planning*, 6 (10), pp: 11-29. [in Persian]
18. Rahmati, S. and Hassani, F.S. (2011): *Analysis the Relationship of Sanitary and Educational Factors with Pregnancy Rate in Country Provinces*, *Journal of Social Welfare*, 12 (45), pp: 319-337. [in Persian]
19. Sasanpour, F. and Hatami, A. (2016): *Analyzing the Educational Competitive Atmosphere in Country Provinces*, *Economy and Urban Management*, 5 (19), pp: 45-61. [in Persian]
20. Sorkh, E. (2007): *Non-equal Issues in Education and Non-equal Contexts in Tribal and Regional Scope (West Azerbaijan Primary Schools in 2000-2001)*, *Nurture and Education*, 91, pp: 103-124. [in Persian]
21. Tesema Tesfa, Melaku and Braeken, Johan (2018), *Regional inequalities and gender differences in academic achievement as a function of educational opportunities: Evidence from Ethiopia*, *International Journal of Educational Development*, V 60, pp: 51-59.
22. UNDP (2010), *Human Development Report: 40-year Trends Analysis Shows Poor Countries Making Faster Development Gains*.
23. Veisi Naab, F. Babaee Aghdam, F. Alipour, K. and Niazi, Ch. (2016): *Evaluation and Ranking the Level of Educational Development in Zagros Region by Using the Vikooover Multi-Standard Model*, *Bi-periodical of Educational Planning Studies*, 5(9), pp:11-29. [in Persian]
24. Yu, Nannan., Yu, Bo., Jong, Martinde and Storm, Servaas (2015), *Does inequality in educational attainment matter for China's economic growth?*, *International Journal of Educational Development*, V 41, pp: 164-173.
25. Zare, A. (2016) *Lawful Analysis of Article eight in IRI Constitution in line with Materialization of Civil Rights` Bill*, *Second Conference on Clarifying Civil Rights*, Urmia, University Jihad, West Azerbaijan https://www.civilica.com/Paper-LAWCC02-LAWCC02_003.html. [in Persian]